

Het 'blauwe bloed' van de adel berust vermoedelijk op de blauwe aderen die te zien zouden zijn onder de lelieblanke huid van mensen die nooit onbeschermd in de zon kwamen. Historicus Ileen Montijn verdiepte zich in de traditionele beeldvorming van deze bevolkingsgroep. Voor *Arts en Auto* belicht zij specifiek adellijke kwalen.

Adellijke kwalen

'K en jij onder onze kennissen iemand die geen staal of middeltjes tegen overspanning nodig heeft? Bij de volkswomen is het natuurlijk iets anders, die zijn te grof en te plat om onze zenuwen te kennen, maar een dame die niet een beetje lijdend is, is nou eenmaal niet denkbaar', aldus freule Ottilie van Heemeren in de roman *Hilda van Suylenburg* (1897) tegen een vriendin.

In het verleden (nog niet eens zo lang geleden) was standsverschil een onwrik-

baar gegeven. Daarbij hoorde de gedachte dat 'hoog' en 'laag' verschillende mensensoorten waren, ook fysiek. Het verschil in opvoeding, kleding en levenswijze was zo hemelsbreed, dat die gedachte ook wel voor de hand lag. Zeker is dat leden van de bevoorrechte klasse dankzij hun betere voeding gemiddeld langer van stuk waren. Van dat feit is het nog maar een klein stapje naar het cliché van de 'rijzige aristocraat'. Maar ook het idee dat de spijsvertering van een hooggeplaatste heer of dame veel delicateser was, en zware werkmanskost helemaal niet zou kunnen verdragen, was wijdverbreid – een

idee dat zelden of nooit op de proef werd gesteld, want wie rijk was, at nu eenmaal anders: meer vlees, wittebrood en verse groente, en niet de peulvruchten en het roggebrood waarmee 'de kleine man' het moest doen.

Vrouwelijke zenuwzwakte, die zich bijvoorbeeld uitte in flauwvallen of hysterische kwalen, was omstreeks 1900 een modekwaal in de hoogste kringen, zoals het citaat hierboven illustreert. De roman *Hilda van Suylenburg*, geschreven door jonkvrouw Cécile de Jong van Beek en Donk (een generatiegenoot van Couperus), speelt in Den Haag, de Neder-

landse adelstad bij uitstek. Meisjes uit de hoogste kringen werden hier geacht een even comfortabel als nietsdoend leven te leiden, met als belangrijkste bezigheden visites, diners en het passen van de daarvoor benodigde japonnen. Daarbij mochten ze hooguit wat liefhebbers in de kunst, eventueel een beetje liefdadigheid bedrijven – meer nuttige activiteiten waren jonge vrouwen, in afwachting van hun bestemming als echtgenote en moeder, niet toegestaan.

Vapeurs

Sociaal hervormers, onder wie artsen en psychologen, zagen in dit gedwongen nietsdoen een belangrijke oorzaak voor psychische problemen, en de schrijfster van *Hilda van Suylenburg* was het met ze eens. Niet toevallig besluit de dappere Hilda – zelf ook een freule – aan het eind van het boek arts te worden en zich aldus nuttig te maken voor een betere wereld.

Nieuw was het idee dat vrouwen uit de hoogste kringen een speciaal soort zwakte hadden, overigens niet. Zelfs Belle van Zuylen leed er aan. Zij was geboren in 1740 als dochter van een Gelderse baron van Tuyll van Serooskerken, had vooruitstrevende ideeën en correspondeerde met schrijvers en filosofen uit heel Europa. Maar ook deze ontwikkelde vrouw werd geplaagd door zenuwaandoeningen en flauwtes, die in haar tijd de verzamelnaam vapeurs kregen. Die traden volgens haar biografen speciaal op in tijden van grote spanning, waarin Belle zich beklemd voelde door de strikte sociale conventies waaraan zij was onderworpen.

Of dienstbodes of melkmeiden weleens aan vapeurs leden is natuurlijk niet te zeggen – maar het is niet waarschijnlijk dat dat in hun zware levens zelfs maar tot de mogelijkheden behoorde.

Dat vrouwelijke zwakte bij de adel zo geaccepteerd was, hield ook verband met ideeën over ridderlijkheid, die vooral adellijke jongetjes met de paplepel werden ingegoten. Vrouwen waren nu eenmaal onmisbaar bij het voortbrengen van (adellijk) nageslacht, en dienden alleen al daarom beschermd te worden. Des

te erger was het als een heer zwakheid toonde. Lichamelijk ongemak diende stoïcijns te worden ondergaan – waarbij in de eerste plaats moet worden gedacht aan verwondingen op het slagveld, want vechten voor vorst en vaderland was vanouds een belangrijke (zo niet de belangrijkste) roeping voor een edelman. Een karikaturaal beeld daarvan geeft de beroemde anekdote, overgeleverd door Walter Scott, uit de slag bij Waterloo

Academie. In zijn eerste jaar bleef hij zitten, en op 18 maart 1888 pleegde hij zelfmoord met een pistool. In de familie werd later nimmer over hem gesproken.

Mogelijk speelde nog iets anders een rol bij Otto's wanhoopsdaad: homoseksualiteit, toen nog beschouwd als een ziekelijke afwijking, en een onuitsprekelijke schande in deze kringen.

"Zoiets komt in onze kringen niet voor", kreeg jonkheer Floris Michiels van

Alleen jicht werd als respectabele adellijke aandoening beschouwd

in 1815. Lord Uxbridge wordt getroffen door een kanonskogel, en roept tegen de aanvoerder, de hertog van Wellington: "By God, sir, I've lost my leg!" Wellington roept terug: "By God sir, so you have!"

Afwijking

Ook in vreedstijd stonden adellijke heren bloot aan bijzondere gevaren: zo kwamen ongelukken bij de jacht, dat adellijke tijdverdrijf bij uitstek, veel voor. Natuurlijk, ook drijvers en jachtopzieners zullen weleens door een verdwaalde kogel zijn getroffen – maar dat hoorde bij het risico van hun werk, en er werden minder woorden aan vuil gemaakt.

Ernstiger, ja volstrekt taboe voor een edelman, was geestelijke zwakte. Zwaar-moedigheid, gebrek aan levensdrift – wat wij depressie noemen – was in het adellijke milieu misschien nog moeilijker te dragen dan elders. Er zijn verhalen overgeleverd waarvan wij achteraf wel moeten denken dat er depressiviteit in het spel was. Wie weet wat er schuilging achter de dood van de jonge Otto Leopold graaf van Limburg Stirum, de broer van de latere, om zijn scherpte gevreesde gouverneur-generaal van Nederlands-Indië? Otto werd in 1886 na een strenge selectie toegelaten op de Koninklijke Militaire

Kessenich nog in 1970 van zijn vader te horen toen hij hem vertelde dat hij homo was. (Floris ontwikkelde zich desondanks tot een fameus homoactivist.)

Vreemd genoeg gold dat taboe ook voor sommige echte, wijdverbreide ziekten: zo vertelt jonkheer Marinus van der Goes van Naters in zijn *Herinneringen* dat zijn broer in 1944, nog vrij jong, aan tbc is overleden, maar dat hun ouders dat stelselmatig verzwegen – waardoor de infectie vrij spel had in hun omgeving. 'Bij ons soort mensen bestaat dat niet', meenden zij.

Sterven op het slagveld, jachtongelukken: dat waren nette adellijke doodsoorzaken. Tbc daarentegen was iets voor armoedzaaiers. Slechts één ziekte die een edelman kon treffen, is vanouds als respectabele adellijke aandoening beschouwd: jicht. Die pijnlijke kwaal werd vroeger in verband gebracht met het eten van lang afgehangen ('adellijk') wild en het drinken van oude wijnen. Dat waren dan ook zaken waarvoor 'ons soort mensen' zich nooit heeft gegeneerd.

Ileen Montijn is historicus en auteur van *Hoog geboren, 250 jaar adellijk leven in Nederland*, dat in 2012 verscheen bij uitgeverij Contact.